

שנת 2022, למה צריך מכינה קדם-צבאית מיוחדת לאתיופים?

"למה לא?", עונה לי בשאלה הרב ליאור נגסה – ראש מכינת "דרך אבות" המוקדשת ללימוד מורשת קהילת יהודי אתיופיה במושב בני-ראם. הכי קל לענות בשאלה, אבל יש לו גם תשובה מורחבת יותר.

אני יושבת איתו בחודש שהתקיימה בו מסיבת הסיום של המחזור הראשון במכינה שהוא מוביל. איתנו יושבים גם עופר סבהו, בן 18 מרחובות, שממשיך לעוד שנת לימודים במכינה; ליאור מולה, בן 19 מרחובות, שיתגייס בקרוב לגולני; וציון וורקו, בן 19 מאשדוד, שממשיך אף הוא לשנה שנייה. כמוני הם מקשיבים לתשובה המורחבת של הרב נגסה – בן 35, תושב רחובות, נשוי להדס ואב לשישה, בעל תואר בהוראה ובחינוך, שלפני שהקים את המכינה כיהן כרב בית ספר. בעבר, אומר הרב נגסה, תפיסת כור ההיתוך ביקשה "לבטל את הייחודיות בשם האחדות וליצור ישראלי חרש. זו הייתה התפיסה של החזרה מהגלות. אבל אנחנו יודעים שהיא לא באמת החזיקה. היום אנחנו רואים חזרה של הרור השני דווקא לשרשים, דווקא לייחודי ולשבטי. כנראה התפורנו בגלות כדי להבין משהו. חלק מהרעיון של אחדות ישראל הוא שאחדות היא לא אחידות, לכן אני אומר, למה לא?"

"יש לנו היסטוריה, יש לנו מורשת, יש לנו ציונות עשירה שלא הביאה את עצמה לידי ביטוי וגם לא תמיד קיבלה מקום מבחינה רוחנית, חברתית ותרבותית. אנחנו רוצים להעמיק בשרשים האלה ובהיות היהודית הזאת מתוך חיבור לעם ישראל, ולהביא את המורשת הציונית, האמונית וההלכתית שלנו שהתפתחה בגלות."

ובכל זאת אני תוהה: אחרי שנים עגומות של בידול מכוון של בני העדה האתיופית בבתי הספר, מדוע טוב לתלמיד מהעדה ללכת למכינה מיוחדת לאתיופים? אגב, מפתחת השיחה שלנו הבנתי מרבית היושבים לפניי שאפשר לאפסן את התקנות הפוליטית שגייסתי בעוד מועד. כאן מותר להגיד "אתיופים" ולא להסתבך עם "יוצאי אתיופיה", פה מותר לדבר על "שחורים" ולא על "אפריקאים". גם אצלם בעדה, הם אומרים, לא שומרים על פייסי: לבנים זוכים לכינוי "נצי", שפירושו לבן, וגם לנצי"ם, הם אומרים, יש מקום במכינה שלהם. זו לא מכינה רק לאתיופים, אלא כל אחד יכול לבוא ללמוד פה, אם הוא סקרן ורוצה להכיר.

"גם אני באתי מסקרנות", אומר ליאור מולה. "עניין אותי מה בדיוק קורה במכינה כזאת. לא עניין אותי בהתחלה ללמוד על מורשת ותרבות. כולם חושבים שאנחנו מנסים לברוח ולהיות עם עצמנו, אבל מה שבאמת עושים במכינה הוא ללמוד עם עצמך כדי להתחבר לאחרים. כשהגעתי למכינה קלטתי באמת את הסיפור של אבא ואמא שלי, שעלו מסודן. תמיד כשאבא שלי היה מספר לי את הסיפורים, הייתי צוחק. לא לקחתי את זה ברצינות. פתאום במכינה התחלתי להבין על מה מדברים. התחלתי לקלוט מה היה שם ואיזה גיבור אבא שלי."

שלושה חודשים לפני סיום שנת המכינה, מספר וורקו, יצאו החניכים למסע לירושלים לרגל יום הזיכרון ליהודי אתיופיה שעלו לארץ ונפטרו בדרך. "למדנו שם איך לספר את הסיפור שלנו, את מה שהורים שלנו עברו", הוא אומר. "כשאתה הולך לירושלים ורוכש את העלייה שלך לעיר כמו שהם רכשו את הכניסה שלהם לארץ, אתה מבין את

הנשירה מצה"ל, ההערצה לראפרים אמריקנים והאלימות שהתפרצה במחאה אחרי הרג סלומון טקה הם קצה הקרחון של משבר הנוער האתיופי. מייסד המכינה הקדם-צבאית הראשונה של העדה, חניכיה ובוגריה משאירים בצד את התקינות הפוליטית ונוגעים בכאב הדור השני לעלייה, במורשת המפוארת ובשליחות שטמונה בצבע העור שלהם

רחלי מלקי-בודה // צילום: יוסי אלוני

אתיופי ראשוני

הקדם-צבאית, הם שאלו אותו שתי שאלות: למה אתה בכלל הולך למכינה, ומה יצא לך מזה? כשהתחיל להסביר להם, ראה שזה נוגע בהם.

"לפעמים אנחנו מדברים בחבר'ה על הברלי תרבויות", הוא אומר. "אצלנו אנשים אומרים 'מה תרויח ממכינה?'. אנחנו צוחקים על זה, אבל בסוף זה יושב על נקודה מכאיבה. יש תרבות שאומרת שיש מקום לנפש ולא רק לעניינים של עבודה, ומולה תרבות יותר מעשית. מרגישים לפעמים את הפער הזה".

בתקופת ההרשמה, ברוב המכינות ה"כלליות", יש מצוקת מועמדים. "חבר במילואים שהוא ראש מכינה סיפר לי שמתמיינים 1,500 נערים לכל מקום, ומתקבלים 70", מספר הרב נגסה, "אצלנו הבעיה שונה – החבר'ה מהקהילה האתיופית לא הלכו למכינות. הם לא עמדו בתור עם אלו שהלכו למכינות. לרוב הם התגייסו מיד אחרי הלימודים, והצבא ראה את התוצאות. אמרו לנו שהנערים לא מגיעים מוכנים לשירות, ואז יכולת השרידות שלהם הולכת ופוחתת. שוחחתי עם גדי אייזנקוט כשהיה רמטכ"ל, והוא הצביע על הבעיות. 86 אחוז מהאתיופים מתגייסים לקרבי, אבל 40 אחוזים נושרים בדרך. הרבה מגיעים לכלא 4. הנתונים האלה מעסיקים את הצבא".

בהתאם, אחת ממטרותיה העל של דרך אבות היא לדחוף את הבוגרים להתגייס לשירות משמעותי בצה"ל. "לא אומרים לך שאתה חייב להיות בקרבי", מבהיר וורקו, "אבל השיח יגרום לך לבחור בשירות שבו תוכל לבוא לידי ביטוי. זה אחלה גם להיות אפסנאי או עובד מטבח, העיקר שתגיע למצב שלא יכולים בלעדך. זה לא נגמר רק בצבא, זה משליך גם על המשך הדרך ועל איך שאתה מחנך את הבית שלך ואת הילדים. אילו ערכים אתה נותן להם".

לדברי הרב נגסה, הכשלים שהתבטאו בשירות הלא מוצלח בצה"ל נובעים ממשבר זהות של הנוער האתיופי בישראל. "מצד אחד הנער מרגיש לא מחובר להורים שלו ולמורשת שלו", הוא מסביר, "ומצד שני הוא מרגיש שהחברה הישראלית לא לגמרי מקבלת אותו. וכך הוא מוצא את עצמו תלוש".

זה בא לידי ביטוי במקומות אחרים, חוץ מבצבא?

"כשהייתי נער, הגיבורים שלי היו טופאק ופיפט סינט, כל מיני ראפרים אפרו-אמריקנים שפרחו באמצע שנות התשעים. הזדהינו איתם. המכנה המשותף של הצבע היה קרוב אלינו, והם היו המודל לחיקוי. התנהגתי כמותם, כי חיפשתי מישהו שיארגן לי את הנפש".

"אחרי שהבנו את התהליך שעברנו, ראינו שבעצם הדבר הזה נמשך דורות קדימה, למשל בהפגנות סביב מותו של סלומון טקה. יצא שם כאב מאוד גדול, והבנו שהקהילה נמצאת במשבר זהות. התחלנו לחשוב מהי הפלטפורמה הנכונה והטובה לבנות את הזהות הזאת".

התלמידים שלו מסכימים עם האבחנה שלו. "אני מרגיש את זה בשכונה", מציין וורקו. "כשאני מגיע למכינה אני מעשיר את עצמי, אבל אז אני חוזר לשכונה ורואה את החבר'ה שנשארו מאחור באותה בועה של פשע".

עצרו אתכם פעם?

"לי היה פעם תיק במשטרה", מודה הרב נגסה.

"אני נעצרת פעם על שוטטות", מצטרף עופר סבהו. "חזרתי מהמגרש אחרי ששיחקתי כדורגל עם חברים. המסכה שלי הייתה בכיס ולחברים שלי לא הייתה מסכה. עצרה אותנו ניידת של שוטרים והם ישר יצאו אלינו, כאילו אנחנו מחבלים. השוטר תפס את החבר שלי באלימות ואמר

הרב נגסה: "אני לא משנה אותם, אני פשוט נותן להם את הכלים הנכונים כדי שיהיה להם מקום לצמות. הכול כבר קיים בבתיים שלהם, אני רק משתדל לא להפריע"

"יונה בוגלה. הוא היה מנהיג קהילתי, אדם שנשאר כמה עליות מאחור למרות שהיה יכול מזמן לעלות לארץ. הוא עזר להרבה אנשים לעלות לישראל והיה תלמיד של ד"ר יעקב פייטלוביץ, אחד האנשים שקידמו את העלייה מאתיופיה. עוד לפני קום המדינה הוא הכניס לתודעה הישראלית שיש דבר כזה יהודי אתיופי", מסביר הרב נגסה. "הוא ממש היה החלוץ, הראשון שדיבר על זה".

כשמשפחתו וחבריו של וורקו שמעו שהוא הולך למכינה

המשמעות של הסיפור הזה. זה תופס את החבר'ה בנקודות מטורפות. מישהו אמר 'חם לי', ואז הוסיף – 'אבל מי אני שאתלונן, בסדרן היה יותר חם'".

וכך, התפיסה החינוכית שעומדת מאחורי הקמת המכינה נשענת על הטענה שהמדינה, במאמציה להתיך את הקהילה האתיופית בכור ההיתוך הישראלי, העלימה את הזהות האתיופית השורשית. "אני אומר שזה מזכיר את הרור הראשון של השואה", מסביר הרב נגסה. "אחרי השואה אנשים שתקו. לא סיפרו את הסיפורים. ואז הדור השני קם והתעורר והתחיל לספר. רק אז האירועים תפסו את מקומם בתודעה הישראלית. כנראה ככה זה בטבע האנושי".

"תהליך דומה קורה עכשיו אצלנו. ההורים שלנו לא סיפרו מספיק, לא דיברו מספיק, כי גם באופי שלהם יש מופנמות מסוימת. אנחנו הדור השני, שלא קיבל את המורשת הזאת מהבית, רק שמענו עליה פה ושם, וגם לא שמענו עליה במוסדות החינוך שלנו. רק בשנתיים-שלוש האחרונות הכניסו סעיף אחר או שניים לבגרות בהיסטוריה של עם ישראל על יהדות אתיופיה, בעיקר על מבצעי העלייה, וגם החלק הזה הוא לבחירה".

"במידה מסוימת לחללה לתודעה התפיסה שליהודי אתיופיה אין מורשת, אין מסורת והיסטוריה. אנחנו קמנו ואמרנו שיש שם המון, אבל אנחנו צריכים קודם כולל ללמוד אותן לעומק ומתוך כך להתחבר לעם ישראל, ממקום שגם לנו יש מה לתת".

בסדר היום במכינה יש שיעורים שעוסקים בזהות ובביתחון עצמי, יש שיעורי מורשת, ויש הרבה היסטוריה. "פעם, כשהייתי חושב על גיבורים, חשבתי על אנשים כמו רועי קליין או נתן שרנסקי", אומר ציון וורקו. "אלה היו הדוגמאות שלי. לא ידעתי בכלל אילו גיבורים יש בקהילה שלי. היום אני יכול לתת לך אלף ואחת דוגמאות מהעדה שלי לאנשים שאפשר ללמוד מהם".

מי למשל?

צילום: נתן אלפרט, לע"מ

יכול להגיד מה אני רוצה ולשמוע מה הם רוצים, ולא יצחקו ולא ירדו עליי, כמו שלפעמים קורה בשכונות. פה זה לא הרחוב: יש מקום לדברים האלה, יש מקום לעומק הזה, יש מי שמקשיב ומרים אותך. אצלנו קוראים לזה 'חבר מעלה' - מישהו שיש לך הפרדיה הדדית איתו ואתם מפרגנים זה לזה."

אני שואלת מה קורה אחר כך, כשהחבר'ה מסיימים את הצבא וחוזרים לשכונות ולמציאות החברתית שיצאו ממנה. סבהו חושב שהם צריכים לצאת אבל תמיד לחזור. "אפשר להתחתן עם מישהי ממקום אחר ולברוח, אבל אם אתה רוצה לשנות, אז תחזור לשכונה עם כל מה שרכשת ותתחיל משהו."

מולה: "אני חושב שכשאתה יודע מי אתה באמת, קל לך יותר להשתלב. במשך תקופות ארוכות לא הבנתי כל כך מי אני. שמעתי הרבה פעמים הערות כמו 'מה, הם לא יהודים בכלל', וחשבתי לעצמי - אולי זה נכון. ואז פתאום אני לומד פה איך שמרנו על היהדות, איך ההורים שלי שמרו עליה, איזה יהודי אני. ואז אני בא עם ביטחון. אף אחד לא יכול להגיד לי שאני לא יהודי, כי אני יודע באמת מי אני."

וורקו: "אני לא נגר לצאת החוצה ולא בעד. לכל בנאדם יש עיקרון מנחה שהוא פועל לפיו, וזה בסדר גמור. אם למדתי את כל השורשים של הקהילה שלי ואני מחובר אליה, אין לי בעיה עכשיו להתחתן עם נצי'ת. "צריך גם להבין מאיפה ההסתגרות החברתית מגיעה. ההורים שלנו החמירו עם עצמם לא להתבולל. אמא שלי, לפני שהגיעה לארץ, לא ראתה לבנים ולא מטוס ולא כלום, אז באופן טבעי כשהיא הגיעה לפה היא רצתה לשמור על מה שהיא מכירה. כשמישהו בכפר האתיופי היה הולך לעיר, היו משאירים אותו בצד ונותנים לו להיטהר שבעה ימים, מחמירים איתו יותר."

"לפני התפקיד שלי במכינה הייתי רב בבית ספר שאין בו אפילו אתיופי אחד", מוסיף הרב נגסה. "חלק מהסיבות שבגללן הקמנו מכינה היא כדי להקים דור, ולא רק אחד או שניים כאלה, שיהיו מנהיגים. עזבתי את בית הספר כי הרגשתי שמישהו אחר יכול לעשות את התפקיד שלי ולהחליף אותי, אבל את העבודה עם הקהילה שלי אף אחד אחר לא יכול לעשות. הרגשתי צורך לעזוב ולפתח דור אחר. אני לא משנה אותם, אני פשוט נותן להם את הכלים הנכונים כדי שיהיה להם מקום לצמוח. הכול כבר קיים בבתים שלהם, אני רק משתדל לא להפריע." ■

מולה: "נשאתה יודע מי אתה באמת, קל לך להשתלב. הרבה זמן לא הבנתי כל כך מי אני. שמעתי הערות כמו 'מה, הם לא יהודים בכלל', וחשבתי לעצמי - אולי זה נכון"

שתישאר כומו ההורים שלכם בשקט בשכונות, או שתעשו בלגן אם אתם רוצים להשתלב.

"זה בעצם מה שהפיקץ אותם. הכול התחיל בהפגנות בעקבות הרג סלומון טקה. הרב נגסה מספר שהוא יצא להפגין ואז תפס את עצמו ואמר: לאן הגענו? מה, זאת העדה שלנו? אנחנו גומלי חסדים, בעלי מידות, מה קרה לנו? פתאום אנחנו שורפים ניידות? מה, השתגענו? דרך זה הם הגיעו לתובנה שבעצם יש בעיה של אוברג'וזות ושצריך להרים את קרנה של יהדות אתיופיה."

אז בואו נעשה מכינה למרוקאים? או לרוסים?

הרב נגסה: "קודם כול, למה לא. יש לי חבר שפועל היום להרים את קרנה של יהדות מרוקו שכמעט נמחקה. אבל אי אפשר להתעלם מזה שיש משבר זהות אצלנו בקהילה. הנתונים על חבר'ה שיושבים בכלא, על תיקים במשטרה, על התאבדויות, אי אפשר להתעלם מהם. המנגינה החוזרת שאנחנו שומעים על 'האתיופי הראשון במקום כלשהו', אני רואה אותה כעלבון, כי זה רק מדגיש עד כמה אנחנו לא משולבים."

"אי אפשר להתעלם מכך שצבע העור שלנו מקשה עלינו יותר משצבע העור מקשה על יהודי מרוקו או תימן, ואני לא אומר את זה ממקום מתמסכן, אני אומר את זה כי זו המציאות. אם הקדוש ברוך הוא צבע אותנו ככה, כנראה יש לזה גם ייעוד ושליחות."

סבהו: "אני חושב שהדבר הכי משמעותי בשבילי הוא השיח במכינה. אני יכול לדבר עם הצוות ועם החברים, ואני

לו' למה אתה בלי מסכה'. אני פותח את הבוקר כשניידת עוברת בשכונה שלי. לפעמים אני יכול סתם להתאמן ולראות ניידת עם שוטר שמסתכל עליי."

לגבי "שירות משמעותי", לא קצת מציקה לכם המחשבה שבשהבוגרים שלך ישרתו ביחידות קרביות, נערים אחרים יבנו את העתיד הכלכלי שלהם ב־8200?

"אני לא עסוק בהשוואות", אומר הרב נגסה. "איפה שהצבא צריך אותי - אני שם. אם יש אדם אחר שיש לו יכולות טכנולוגיות ויכול לתרום בתחום הזה, מצוין. אני חושב שזה אחר הדברים היפים בקהילה האתיופית. יש משהו בהורים שלנו שהוא צנוע ותמים בהקשר החיובי של המילה, לא במובן החלש. משהו שלא עסוק כמה האחרים עושים. אותי חינכו כל הזמן שאם יש לך תפקיד או ייעוד, תהיה בו ותשמח בו. אם זה מה שעם ישראל צריך ממך, תעשה את זה ואל תתעסק בהשוואות. יותר מזה - הצבא הודיע לנו שהדלתות לכל התפקידים פתוחות. זה יכול להיות בתפקיד לחימה, מודיעין, יחידות חי"ר. הכול פתוח."

המכינה משתייכת למוסדות בני דוד בעלי, פועלת תחת חסותם, ושואבת משם גם השראה תוכנית. "הרגשנו באופן טבעי שהערכים והצינונות שמשרתת מכינת בני דוד מאוד דומים למה שקיבלנו מהבית", אומר הרב נגסה. "הרב יגאל לוינשטיין מגיע לפה פעם בשלושה שבועות ומאזיב בחבר'ה ברמה כזאת שבשיחה האחרונה הוא אמר להם 'תרשמו את המספר שלי, כל מי שיש לו איזושהי בעיה, שידבר איתי באישי'."

כאשר בבני דוד התחילו לדבר על הקמת המכינה, השאלה הראשונה שעלתה הייתה למה שלא יבואו פשוט לעלי. "את יודעת מה הייתה התשובה?", אומר לי הרב ליאור שטול, מנכ"ל מוסדות בני דוד. "מה, אנחנו נהיה הכיתה של האתיופים? זה מה שהרב נגסה אמר לי. והבנתי שהוא צודק. אני חושב שהם קצת ענווים. המהלך שהם עושים פה הוא מהלך לאומי. הם עושים מהפכה. הם מדברים על זה שהם יחזרו להוביל."

בשנים האחרונות, הוא אומר, החברה הישראלית מיקמה את האתיופים במרחב של תנועת המחאה השחורה האמריקנית Black Lives Matter. "המסר היה: רוצים שישמו לב אליכם? תהיו כמו הראפרים. במילים אחרות, או

צילום: דובר צה"ל

צילום: Groyall2018

השראה גם מגיבורי העדה. יונה בוגלה ורועי קליין